

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 GRUODŽIO 2 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

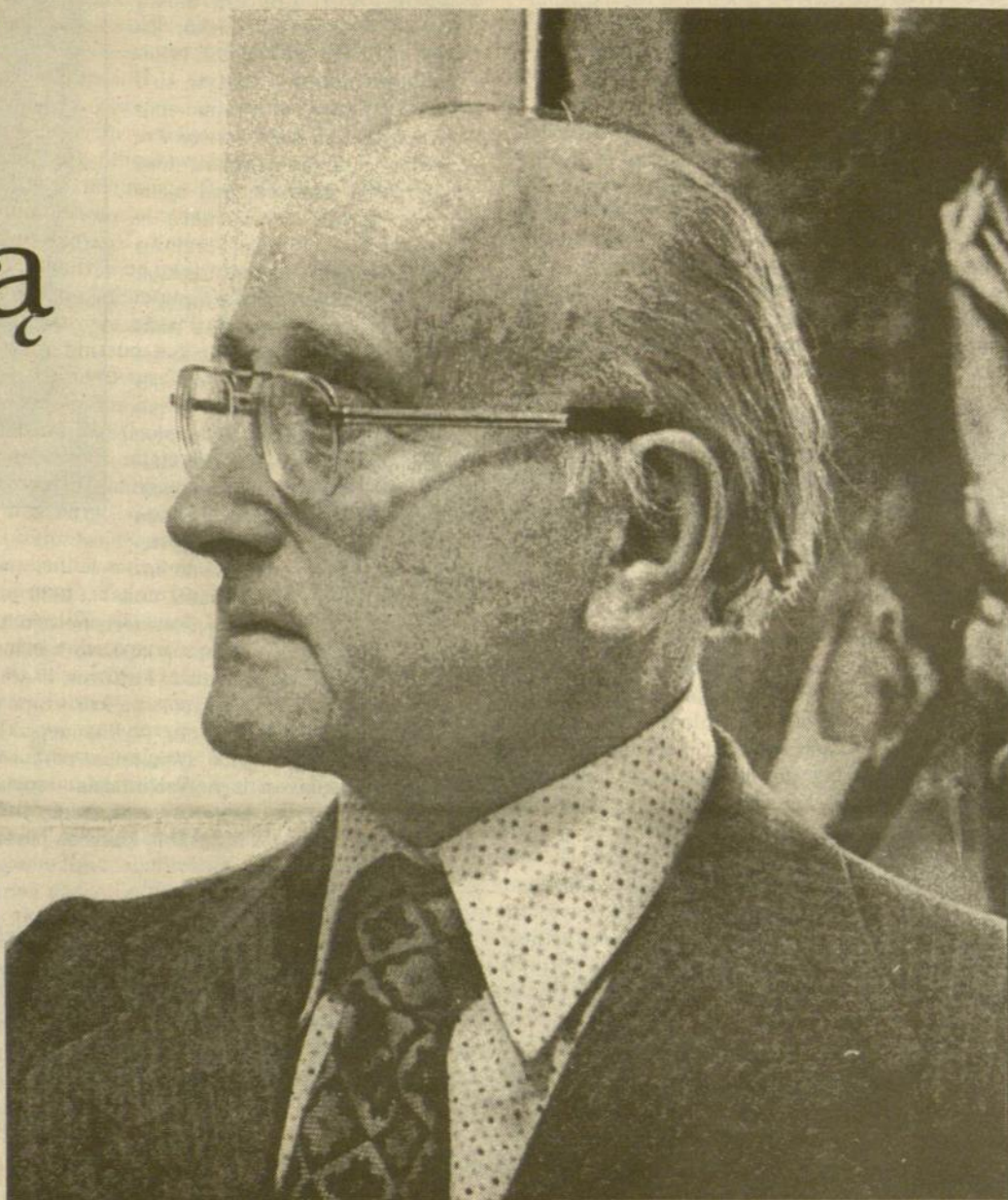
Nr. 232 (43)

Jis visą gyvenimą ieškojo naujų pasaulių

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Šiemet Lietuvoje ir Amerikoje buvo minimos vieno iškiliausio XX amžiaus rašytojo, literatūros kritiko, vertėjo, redaktoriaus — Antano Vaičiulaičio (1906-1992) šimtosios gimimo metinės. Renginių bangos vilnijo per Kauną, kur Maironio lietuvių literatūros muziejuje saugomas jo kultūrinis — literatūrinis palikimas, per Vilnių, kuris jam buvo „gražiausiu miestu pasaulyje“, per tėviškę — Didžiųjų Šelvių kaimą, netoli Vilkaviškio, iš kurio išvyko „plačiųjų pasaulių ieškoti“, ir į kurį, gyvendamas svetur, nuolat ir nuolat sugrįždavo mintimis. Minėjimo bangos persirito ir per Atlantą. JAV LB Kultūros taryba surengė šventinius minėjimus Vašingtone, Čikagoje, Floridoje, Los Angeles, pasikviesdama į juos Maironio lietuvių literatūros muziejaus Išeivių skyriaus vedėją Virginiją Paplauskienę su paskaitomis apie išeivių rašytoją. Minėjimų metu buvo pristatyta ir šiemet V. Paplauskienės parengta knyga *A. Vaičiulaitis. Archyvai*.

Minėjimai suteikė galimybę iš naujo pažvelgti į Antano Vaičiulaičio gyvenimo ir kūrybos kelią, atvėrė jo kūrybos, pagrįstos amžinaisiais pasaulio dėsniais, puslapius. *Draugo* skaitytojams pateikiu paskaitos, skaitytos minėjimo metu, sutrumpintą variantą. Šioje paskaitoje naudojama A. Vaičiulaičio archyvine rinkinyje saugoma autentiška medžiaga — dienoraščiai, atsiminimai, ištraukos iš laiškų, straipsnių fragmentai. Visas kultūrinis — literatūrinis rašytojo archyvas buvo perduotas saugojimui Maironio lietuvių literatūros muziejui — toks buvo Joanos Vaičiulaitienės noras ir valia.

Rašytojas Antanas Vaičiulaitis

Vytauto Maželio nuotr.

A. Vaičiulaičio kūryba ir šiandien jaudina, teikia naujų minčių, užburia ir žavi savo stiliaus grakštumu, žodžio taiklumu, lengva ironija.

„Pasaulyje lieka tik tas, kas įgijo amžinybės vertę“

Antano Vaičiulaičio literatūrinis talentas suiformavo ir išsiskleidė anuometinėje nepriklausomoje Lietuvoje: pasižymėjo kaip puikus novelės meistras, kelionių įspūdžių pasakotojas, reiklus literatūros kritikas, O. V. Milašiaus kūrybos vertėjas, o lyrinis romanas *Valentina* parašytas prieš 70 metų (1936) išlaikė laiko išbandymą ir ligi šiol laikomas vienu iš gražiausių lietuviškų meilės romanų.

Dvidešimt ketverių metų jaunuolis, A. Vaičiulaitis, svarstydamas apie kūrėjo pašaukimą viename straipsnyje rašė: „Kūrėjas visados turi keistis, ieškoti naujo pasaulio ir naujų, dar negirdėtų giesmių, kurios turėtų būti gražesnės ir prasmingesnės. Ir tame ieškojime jis turi kankintis, gyventi tragediją ir džiaugtis didžiu džiaugsmu, o ne būti patenkintas tuo, ką pasiekė, ir savo laimėjimuose suktis, kaip sugauta voverė

narve...“ Jaunuolis tarsi nubrėžė savo gyvenimo gaires — visą gyvenimą ieškojo naujų pasaulių, klausėsi naujų giesmių, o ir ne vieną tragediją

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Jis visą gyvenimą ieškojo naujų pasaulių
- Įdomus David Low ir Rimanto Vingro koncertas
- Menas be sienų
- Prano Stučkos kilmė

Antanas Vaičiulaitis

Atkelta iš 1 psl.

išgyveno. Pažvelkime į rašytojo gyvenimo ir kūrybos srauną upę, kurios ištakos – Didžiųjų Šelių kaime.

A. Vaičiulaitis gimė 1906 m. birželio 23 d. Gerokai vėliau, gyvendamas svetur, nuolat prisiminė savo tėviškę, iš jos sėmėsi įkvėpimo kūrybai.

„Tolimos dienos, kada medis buvo Tavo draugas, anas ažuolas didingas prie pirkios, tos žydinčios vyšnios, saldinė obelis. Ar ta kriaušė, kurion įsilipęs praleisdavau ištisas valandas, sėdėdamas tarp šakų, lyg kokiam soste. Ir tas mažas ažuoliukas už kluono, juk jis buvo mano draugas. Taip čiulbėdavo ten Tėviškės sode lakštingala. Ji kasmet atlėkdavo, o ypač ilgu vyturėlio, kuris čyriandavo ir čyriandavo, pakibęs mėlynoje padangėje, kai aš mažas piemenėlis stovėdavau prie kaimenės pūdyje ar pievoje“, – rašė savo atsiminimuose. Mokėsi Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijoje, kurioje buvo suformuoti tvirti gyvenimo pagrindai – įsijungė į ateitininkų veiklą, dalyvavo literatūroje, pamilo prancūzų kalbą ir literatūrą. Lietuvos universitete (vėliau pavadintame Vytauto Didžiojo vardu) studijuoja lietuvių ir prancūzų kalbas bei literatūras, pedagogiką, psichologiją. A. Vaičiulaitis, draugų pramintas eruditais ir intelektualais, vertinamas ir gerbiamas, į jį nuolat kreipdavosi patarimo ar pagalbos. 1929–1930 metais jis sekretoriauja Jonui Jablonskiui. Studentai stebėjosi A. Vaičiulaičio drąsa, o šiam tai buvo didelė garbė ir itin naudinga patirtis. Kalbos patriarcho vardas jam išliko šventas: „Kalbininkams nuo gimnazijos dienų jaučiu prierašumą: jie man buvo kilmingesnis luomas – saugojo lietuvių žodį“, – rašė jis. Vėliau atsiminimuose prisipažins, kad „visą gyvenimą keliavo Jono Jablonskio ‘uksmėje’“. „Aš esu kaimietis, o kaimiečiai turi žodžio tikslumą“, – rašė A. Vaičiulaitis. Žodžio tikslumas jam praverė, dirbant žurnalistinį darbą. Pirmo kurso studentas dirba *Ateityje*, o po kelerių metų tampa šio žurnalo redaktoriumi. Bendradarbiauja *Krivulėje*, *Pradalgėse*, *Pavasaryje*, *Granite*, *Naujojoje romuvoje*, redaguoja *Dienovidį*. Nuo 1930 metų A. Vaičiulaitis katalikiškame kultūros, meno, literatūros žurnale *Židinys* tampa pagrindiniu knygų recenzentu, pasirašinėjusi slapypavarde Aug. Raginis. Dirbdamas žurnalistinį darbą, jis svajojo apie modernų katalikišką meno, kultūros, literatūros žurnalą. Susiklosčius palankioms aplinkybėms, jis susibičiulauja su grįžusiu iš Prancūzijos Juozu Keliuočiu. „Jis netilpo tuometinės mūsų periodinės spaudos rėmuose“, – rašė A. Vaičiulaitis. J. Keliutis patraukė gabius jaunuolius drąsa, sumanymų platumu ir įvairumu. Subūręs bendraminčių ateitininkų branduolį

– Igną Skrupskelį, Joną Grinių, Bernardą Brazdžionį, Petrą Karužą, Gražiną Tulauskaitę, Antaną Vaičiulaitį, išleidžia *Granito* almanachą, kuris deklaravo siekį kurti modernią ir patvarią, amžinosiomis vertybėmis grįstą literatūrą. A. Vaičiulaitis rašė laiške apie tuometinę politinę ir kultūrinę situaciją Kaune savo draugui Motiejui Lukšiui: „<...> Tuo tarpu sostinė, kuri kaip ant mielių kyla, laikomės vidutiniškai. Žinai, politikos susivėlėliai klibina ateitininkus ir, matyti, turi apetito į savo valstybinio monopolio butelį supilti visus lietuvius ir juos užkimšti kuo stipresniu kamščiu, kad bjaurybės kartais nepaspruktų ir nepagrobūtų iš mūsų orakulų valstybinius medauninkus. <...> ‘Trečio fronto’ praplyšklyniai bernai nėra jau toki mandri, kaip jie garsinasi. Jie tik daugiau rėkauja, visai nemandagiai kitus kolioja ir įsivaizduoja esą toki obeliskai, jog Schilleris ar kad ir mūsų Maiaronis tai tik pipirai prieš juos. *Granitas* tuo tarpu dar gyvuoja ir po Kalėdų, jei Dievas gyvus ir sveikus laikys, vėl žadam kokią granitinę statulą iškalti <...>“. (1930 m. spalio 27 d.) Antrasis *Granito* numeris neišėjo, tačiau 1930 metų gale J. Keliutis su savo bendraminčiais išleido pirmąjį savaitinį kultūros, literatūros ir meno žurnalą *Naujoji romuva*, kuris tapo vienu reikšmingiausių kultūrinių įvykių nepriklausomos Lietuvos gyvenime. *Naujosios romuvos* puslapiuose darbavosi ir A. Vaičiulaitis – spausdino originalią kūrybą, kritikos straipsnius, kelionių įspūdžius, bei O. V. Milašiaus kūrybos parengtus vertimus.

Paskaitų lankymas universitete atvėrė jam naujus mokslo pasaulius, teikė žinių. Susidomėjęs atidžiai klausėsi profesorių Maironio, V. Krėvės – Mickevičiaus, P. Dovydaičio, S. Šalkauskio, V. Dubo, J. Ereto ir kt. paskaitų. Universitetinis gyvenimas gaivino dvasią: lankė Teatro seminarą, dalyvavo „Satrijos“ draugijos veikloje. Draugijos šūkį – „Menas grožiui, grožis gyvenimo tobulumui“ siekė realizuoti kūryboje.

Atsiminimuose parašė: „Gyvenimo keliuose

Antanas Vaičiulaitis, 1945 m.

sutikau ir tuos vyrus, kurių vardai įrašyti knygose ir istorijos lapuose. Jeigu man reikėtų tarti, kurie paliko didingiausią įspūdį, suminėčiau tris – Joną Jablonskį, Vincą Krėvę ir Mykolą Krupavičių. Jie man vaidenas, kaip monumentai, kaip įstatymdaviai, didieji kūrėjai. Vienas kalbos, antras literatūros, trečias – nepriklausomos Lietuvos“. Itin svarbų vaidmenį jo gyvenime suvaidino prof. Vincas Mykolaitis-Putinas, kuris ne tik skaitė paskaitas, vadovavo jo diplominiam darbui, bet ir mokė gyvenimo meno. Abu bendradarbiavo spaudoje, įsteigus lietuvių rašytojų draugiją, išrenkami į valdybą: V. Mykolaitis-Putinas – pirmininku, A. Vaičiulaitis – išdininku. Iš profesoriaus jaunuolis mokėsi tolerantiškumo, pakantumo ir lojalumo kito nuomonei, kūrybinės veiklos. Anksčiau pajutęs rašytojo žodžio galią, suvokęs rašytojo kilnią misiją, jis aktyviai įsijungė į Kauno literatūrinį gyvenimą. Tam pačiam M. Lukšiui rašo: „Atsirado čia tokių šventadvasių grupė, kuri per trečiadienį pasikalbėjimus literatūrai pristato baisybę utilitarinių tikslų – vadovauti tautai, duoti jai kilnius pavyzdžius, ją šviesti <...> Aš literatūrai statau aukštesnius plotus negu visą tą riauromiją ir terliojimąsi su utilitaristine tendencija... Aš Tau sakau – gyvenimą meno rėmais suimti, iškelti galingą, įdomų jo teikimą – štai rašytojo darbas. Kai jis gyvenimą suims į aukštus meno kūrinius, tada jis bus ir tautos geradaris, ir mokytojas“. (1933. 01. 30).

Į kūrybos pasaulį A. Vaičiulaitis įžengė, dar besimokydamas gimnazijoje: vertė Schillerį, Goethe. 1925 metais žurnale *Krivulė* išspausdintas jo pirmasis eilėraštis „Sunkios dienos“, o 1926 metais žurnale *Ateitis* prozos kūrinėlis „Paskutinis dėdės pusdienis“. „Jei jo nebūtų spausdinę, gal daugiau būčiau ir nerašęs: buvau didžiai nedrąsus vaikas prieš redaktorių. Bet įsivaizduokit, atėjo redaktoriaus A. Januševičiaus atvirukas į gimnaziją su lemtingais žodžiais: ‘Draugas valdai plunksną’. Tai mane pakėlė nuo žemės – ir nesiliauju valdęs plunksnos ligi dabar, kaip bemokėdamas“, – rašo laiške A. Nykai – Niliūnui 1951 m. vasario 19 d.

Pirmoji knyga – buvo O. Milašiaus kūrybos vertimų knyga – *Poemos*, išleista 1930 m. Tik už poros metų pasirodė jo apsakymų rinkinys vaikams *Vakaras sargo namely*. Po metų, antroji – novelių rinkinys *Vidudienis kaimo smuklėje*. Patys kūrybingiausi buvo 1936 metai. Gavęs Katalikų mokslo akademijos stipendiją išvyksta į Grenoblio ir Sorbonos universitetus studijuoti prancūzų kalbą bei literatūrą. Klausėsi P. Valery, A. Morua, J. Diuchamelio paskaitų. Bendravo su pa-

Joana ir Antanas Vaičiulaičiai, New York, 1949 m.

saulinio masto įžymybėmis — Paul Claudel, J. Maritainu, A. Maurois. Susitinka su nuo gimnazijos suolo pamiltu poetu, diplomatu O. V. Milašiumi. Kalbasi dėl jo misterijos *Miguel Manara* vertimo.

Gyvendamas Prancūzijoje, lankė teatrus, meno parodas, vaikščiojo siauromis Paryžiaus gatvelėmis, lankė senų knygų parduotuves, ieškodamas bibliofilinių retenybų, lankė literatūrinius susibūrimus. Jis išverčia Bernardo Brazdžionio, Kossu Aleksandriškio, Salomėjos Neries, V. Mykolaičio – Putinio kūrybą į prancūzų kalbą, spausdina laikraštyje *Ygdrasil*. Per tris mėnesius beveik parašė ir grįžęs tėviškėje užbaigė romaną *Valentina*. Lietuvoje romanas 1936 metais išleistas ir apdovanotas „Sakalo“ leidyklos literatūrine premija. Tais pačiais metais išėjo ir apysaka vaikams *Mūsų mažoji sesuo*. Atskira knyga pasirodė diplominio darbo studija *Natūralizmas ir lietuvių literatūra*. Parašė ir išleido kelionių knygą *Nuo Sirakūz ligi šiaurės elnio* (1937). Išvertė ir atskira knyga išleido O. V. Milašiaus misteriją *Miguel Manara*. 1939 metais Kaune išleido novelių rinkinį *Pelkių takas*, už kurį buvo paskirta Ukmėgės visuomenės premija.

A. Vaičiulaitis kūryba nepriklausomoje Lietuvoje buvo puikiai vertinama įvairių ideologinių pažiūrų kritikų – P. Cvirkos, J. Grušo, Bern. Brazdžionio, J. Ambrazevičiaus, J. Keliučio, J. Griniaus. Štai ką *Ateities* Nr. 10 (1937 m.) rašo jaunas kritikas Bronius Krivickas: „Ryšiausios Vaičiulaitis

bendrų rūpesčių, be savo žmonių! Pas dėdę Samą daug geresnės sąlygos turėčiau medžiaginiu atžvilgiu, bet tai man visai nesvarbu. Dėl ko neapsisprendžiu, tai tik vienas dalykas: mano minties laisvė”. (1940 m. spalio 25 d.)

A. Vaičiulaitis pasirenka minties laisvę ir 1940 m. gale atvyksta į Ameriką dėsto Marianopolio kolegijoje Thompsonė, redaguoja žurnalą *Studentų žodis*. Karo neramumai, apėmę pusę pasaulio, palietė ir Amerikos kontinentą: studentai ir profesorius A. Vaičiulaitis pakviečiami atlikti karinę pareigą šaliai, kurioje gyvena. A. Vaičiulaitis tarnauja JAV oro pajėgų dalinyje, laimei, po gero pusmečio dėl silpnos sveikatos nuo tarnybos atleidžiamas. A. Vaičiulaitis Amerikoje buvo žinomas kaip puikus rašytojas, profesionalus spaudos darbuotojas, vertėjas. Nuo pat pirmųjų jo gyvenimo JAV dienų jam paskiriami atsakingi darbai. Bendradarbiauja ar redaguoja įvairius žurnalus ir laikraščius – *Studentų žodį*, *Ameriką*, *Darbininką*, *Draugą*. Didžiausiu rūpesčiu ir kūdikiu taps beveik 15 metų jo redaguojamas kultūros ir meno žurnalas *Aidai*. Trokšdamas naujų žinių, jis studijuos Fordhamo universitete anglų ir amerikiečių literatūrą. Vėliau profesoriauja Scranton universitete, dėsto prancūzų kalbą ir literatūrą. Dvidešimt penkerius metus dirbo „Amerikos balso“ informacinėje agentūroje New York, vėliau Washington, DC, užimdamas atsakingą lietuvių skyriaus viršininko postą. Tai buvo itin reikšmingas darbas – jo parengti reportažai meno, kultūros, literatūros, istorijos, politinėmis temomis buvo retransliuojami į okupuotą Lietuvą. Šie reportažai griovė imperijos pamatus.

Gyvendamas svetur, idealistas, intelektualas, buvo pasiryžęs tarnauti tėvynei savo puoselėjamos idėjomis ir asmenine kultūrine veikla. A. Vaičiulaitis suprato, kad, tik dirbant kultūrinį darbą, galima išlaikyti tautinę savimone, savo lietuvišką kultūrą svetimų apsuptyje. Jis įtraukiamas į Kultūros instituto veiklą – rūpinasi lietuviškų knygų išleidimu. Susirašinėdamas su savo draugu Jonu Aisčiu, bando jam padėti materialiai, stiprina moraliai. Stengiasi jam parūpinti iškvietimus iš Prancūzijos ir JAV. Itin svarbų vaidmenį atliko, besirūpindamas savo draugais, plunksnos broliais, atsidūrusiais Vokietijos karo pabėgėlių stovyklose. Kartu su kitais siuntė į Vokietijos DP stovyklas maistą, rūbus, knygas, pinigus, rūpinosi iškvietimais. Rašė paguodžiančius, viltingus laiškus, skatindamas kurti ir neprarasti vilties dėl Lietuvos ateities. Siuntė savo originalią kūrybą į ten leidžiamą spaudą ir prašė pagalbos iš plunksnos draugų, spausdino jų kūrybą, Amerikoje leidžiamoje spaudoje.

A. Vaičiulaitis matė, kad lietuvių kultūra ir literatūra Amerikoje mažai domimasi, kad trūksta platesnio kultūrinio pobūdžio knygų. Todėl parengia ir Kultūros instituto lėšomis išleidžia lietuvių literatūros istorijos konspektus anglų ir ispanų kalbomis. Atsidūręs svetimame krašte, A. Vaičiulaitis sielojosi dėl lietuvių išlaikymo bei kultūrinio gyvenimo užgesimo. Laiške poetui F. Kiršai rašo: „<...> man pasidarė liūdna. Liūdna ir graudu, kad žūva kūrybinės mūsų jėgos. <...> Ir taip gaila, kad Amerikoje esanti lietuvių tautos dalis lig šiol neturėjo jokio lietuvių kultūros galvavimo – nė ilgesnio, ir nė apsaugos. Tai ir žus geriausios mūsų jėgos: vienas duoną kepdamas, kitas paminklų akmenis tašydamas, trečias lėkštes plaudamas. <...> Dabar širdis verkia, kad mes esame pliki ir bejėgiai prieš kažkokį aklumą, dėl kurio žūsta gražiausi mūsų žiedai – ir jų jau niekas neatšauks naujam buvimui”. (1950 m. sausio 6 d. laiško originalas saugomas ALKA, Putnam).

Tiesioginis darbas bei įvairios kultūrinės ir visuomeninės pareigos atimdavo iš A. Vaičiulaitis

daug laiko ir jėgų, nuolat pristingdavo laiko savai kūrybai, nors sumanymų ir planų turėjo nemenkų. Laiške J. Aisčiui rašo: „<...> norėčiau parašyti mūsų atgimimo epopėją, pradedant nuo paskutinių baudžiosos dienų ligi šios valandos. Pavadinčiau Krivule ir visa bandyčiau sutraukti į vieną didelį tomą. Antras dalykas būtų truputį asmeninio pobūdžio – kaimo bernioko išėjimas į platųjį pasaulį. Turiu apysakų, romanų, novelių – ir visa tai galvoje stovi gyva. Net ir vieną dramą rašyčiau. Ir dar ir dar”. (1946 m.) Daugelį sumanymų taip ir nepavyko įgyvendinti, tačiau Amerikoje sukurtos ir išleistos knygos svariai papildė mūsų kultūros aruodą: novelių knyga *Kur bakūžė samanota* (1947), Vokietijoje kelionių knyga, – *Italijos vaizdai* (1949). Už ją paskirta pirmoji Lietuvių rašytojų draugijos premija Amerikoje. Pasakų knyga *Auksinė korpelė* (1957). Vėliau išeina legendų ir padavimų knyga *Gluosnių daina* (1966), už kurią paskirta V. Krėvės literatūrinė premija. Visą gyvenimą rašęs eilėraščius, tik 1980 metais nusprendžia išleisti dalį jų atskira knyga, pavadindamas *Ir atlėkė volungė*. O už novelių knygą *Vidurnaktis prie Šeimenos* (1986) vėl paskirta Lietuvių rašytojų draugijos premija. A. Vaičiulaitis dar nepriklausomoje Lietuvoje pasižymėjo kaip vertėjas – vertė A. Maurois, F. Mauriac, P. Dabino

Jonas Aistis ir Antanas Vaičiulaitis, Brooklyn, 1946 m.

ir kt. kūrybą į lietuvių kalbą, tačiau O. V. Milašiaus kūrybai liko neabejingas iki gyvenimo pabaigos ir jo vertimams skyrė itin daug dėmesio. 1979 metais Čikagoje išėjo A. Vaičiulaitis išversta O. V. Milašiaus kūrybos knyga *Septynios vienatvės*. Laiške savo žmonai rašė: „Lig šiol stipriausiai širdyje pasiliko jis, Milašius – kažkas gilaus, sykiu didaus ir mistiško visoj toj išvaizdoj, rudose akyse, veido bruožuose. Mėgstu jo poeziją kartas nuo karto vėl paskaityti – tą širdį veriantį balsą, išsiliesusį iš pat dūšios gilumos, tokį tikrą, kaip Tavo paties aimana ar sielvartas”.

A. Vaičiulaitis, tarpukario Lietuvoje pelnęs pripažinimą, ir išeivijoje išliko pirmose rašytojų gretose. Įžengęs 1932 metais į literatūrinį pasaulį su pirmąja knyga Kaune *Vakaras sargo namely* iki paskutinės, išleistos 1986 m. Čikagoje, *Vidudienis prie Šeimenos*, vadinamas klasikų. Savo puikiomis novelėmis, vaizdingais kelionių aprašymais, legendomis, pasakomis ir padavimais įžengė į geriausių XX amžiaus rašytojų gretas. Pasak literatūros kritiko A. Nykos-Niliūno: „A. Vaičiulaitis yra šauningas stilistas, gramatikos virtuosas ir šiandieninėje lietuvių prozoje niekieno nė iš tolo nepriylgstamas žodinio orkestro dirigentas”.

A. Vaičiulaitis kūryba ir šiandien jaudina, teikia naujų minčių, užburia ir žavi savo stiliaus grakštumu, žodžio taiklumu, lengva ironija. Kame

Savo novelėse jis kalba apie žmogaus orumą, garbę, gebėjimą atleisti, įsiklausyti, suprasti.

stiliaus savybės yra nepaprastas vaizdingumas ir išdailinimas <...> Vaičiulaitis visus sakinius, visus posakius dailina taip rūpestingai ir atsargiai, kaip patyręs deimantų šlifautojas. Todėl jo stilius spindi, iš jo trykšta tyra jėga, kuri verčia stebėtis tuo darnumu ir visiško kūrinio išbaigtum”.

Sugrįžęs iš Prancūzijos į Lietuvą, A. Vaičiulaitis dirbo Telegramų agentūroje Elta prie Užsienio reikalų ministerijos, tuo pat metu suderindamas ir paskaitų apie naujausią lietuvių literatūrą skaitymą Vytauto Didžiojo universitete. 1940 metų pradžioje, Užsienio reikalų ministro įsakymu, buvo paskirtas diplomatinės tarnybos į Vatikaną prie Šventojo Sosto. Šis paskyrimas jam buvo džiuginantis, nes jį viliojo kelionių ilgesys, naujų pasaulių atradimo džiaugsmas, tačiau jis niekad neketino palikti savo tėviškės ir išvykti į užjūrius. A. Vaičiulaitis puoselėjo viltį, pasisėmęs patirties ir išminties iš pasaulinio masto įžymybių, pasigrožėjęs pasaulinio lygio šedevrais sugrįžti į tėvynę. Tačiau likimas jam ruošė sunkius išbandymus. Rusijai okupavus Lietuvą, jis liko Romoje be pragyvenimo šaltinio. Iš Lietuvos atėdavo draugų, tokių, kaip Bern. Brazdžionis laišku, kuriuose atviru tekstu buvo aprašomas tarybinio siaubo viešpatavimas: rašė apie inteligentų trėmimus, fizinį ir dvasinį jų naikinimą. A. Vaičiulaitis sprendė dilemą – ką daryti? Savo draugui, studijuojančiam Prancūzijoje doktorantūroje, J. Aisčiui, rašė: „Mane iš Lietuvos išvarė prieteliai ir liepė ten nesirodyti. Tai ir lieka antras kelias. Ar sugrįšiu kada į savo žemą pastogę ir ar gausiu vaikščioti papieviais raudoną ir tokį liūdną mūsų krašto vakarą, – nežinau”. (1940 m.). Apsisprendimas, ką pasirinkti, skausmingai žeidė. Laiške J. Aisčiui rašo: „Aš pats nė nemirktelėjęs važiuočiau į komunistinę Lietuvą, tik ne rusišką, mielai dirbčiau, kiek galėčiau, kiek būčiau naudingas, tačiau sau idealu statytis kažkokius barbarus iš Azijos, rėkti apie raudonąją armiją, užmirštant, kad dar yra Lietuvos kariuomenė, – tai yra kažkas, kas persoka visų niekšybių saiką <...>. Kaip džiovininkas prieš mirtį, taip ir aš noriu pratęsti savo dienas arčiau tėvynės. Ak, man galva vos neplyšta, ir aš nesu tikras, ar paskutinę minutę imsiu ir negrįšiu į Jon. Tu supranti: likti be savo žemės, be savo krašto

Idomus David Low ir Rimanto Vingro koncertas

LORETA VENCLAUSKAS

Šių metų lapkričio 11 d. *Drauge* pasirodė išsamus, su dviem solistais supažindinantis straipsnis — „R. Vingro ir D. Low koncertas“. Jį parašė Lietuvos vaikų globos būrelis „Saulutė“ vadovė Indrė Tijūnėlienė.

Neišsėmiami vargdieniams — ypač vaikučiams — sušelpiti darbai. Indrė Tijūnėlienė juos išsadingai atlieka. Vienas išbandytų būdų — labdaros koncertai. Jų dėka, papildomas centas nubyra ne tik globos reikalingiesiems. Renginiai neabejotinai naudingi ir išeivijos muzikinės kultūros plėtotei.

Lapkričio 18 d. Lietuvių dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre (Lemont, IL) minėtinai naujasis tokio pobūdžio įvykis — kamerinės muzikos vakaras. Į jaukią, šios rūšies renginiams itin tinkamą, salę susirinko nemažas muzikos mėgėjų būrys, linkęs pasiklausyti ko nors naujesnio, dar negirdėto.

Koncerto programą pasiūlė Nebraska universiteto profesorius, violončelininkas David Low. Su pianistu Rimantu Vingru jis koncertuoja nuo 2001 metų ir labai aukštai vertina pastarojo profesinį lygį, pabrėždamas, kad tokių akompanuotojų kaip Rimantas Vingras, šiais laikais retai tesutiksi. Savo ruožtu, Rimantas Vingras iniciavo violončelininko koncertinę kelionę po Lietuvą. O štai dabar abu pasirodė mūsų bendruomenėje.

Pirmoje koncerto dalyje skambėjo Astor Piazzolla (1921-1992) — „Le Grand Tango“, Igor Stravinsky (1882-1971) — „Suite Italienne“ ir Jackson Berkey (1942) — „American Perspective One“. Antroje dalyje buvo atlikti M. K. Čiurlionio (1875-1911) Preljudai op. 3, Nr. 1, op. 6, Nr. 1 ir op. 12, Nr. 1 bei Sergei Rachmaninoff (1873-1943) — Sonata g-moll op. 19.

Išskyrus Čiurlionį, visų kompozitorių kūryba daugiau ar mažiau rišasi su amerikiečių kultūra, kurios apibūdinimą dažnas pradeda žodžiu „diversity“ (įvairovė)... Iš tiesų, ką bendra su Amerika turi Astor Piazzolla? Italų emigrantų sūnus, gimęs Argentinoje, bet vaikystę praleidęs New York, labai anksti susipažinęs ir vienodai pamėgęs tiek „jazz“, tiek J. S. Bach muziką, šešiolikos metų sugrįžo į Buenos Aires, kur naktiniuose klubuose griežė tradicinį, ten karaliavusį tango.

Tačiau netrukus šis žanras tapo vieninteliu visų Piazzolla kompozicinių siekių pamatu, o išpūdingi rezultatai suteikė jam neprilygstamo XX a. antrosios pusės tango kūrėjo vardą. Jo tango nutolo nuo tradicinės formos dėl „jazz“ elementų, disonansinės harmonijos, aktyvaus ritminio kontrpunkto. Galbūt todėl toji savotiška (prigimtimi skirtingos muzikos) sluoksnių „inkrustacija“ savaip sukėlė daugiau rūpesčių atlikėjams — mading, visa garsų medžiaga atrodė vienodai svarbi, sunkiau į antrą planą nustumama.

Regis, taip nusistatęs, David Low ir interpretavo „Le Grand Tango“ (girdėjome tarsi sukuriu nusidriekiančią klasikinio tango melodiką, kartu su visa komplikuoto garsų sūkurio palyda); taip pat ir po bolševikų revoliucijos į Rusiją nebesugrįžusio, ilgoką laiką tarp JAV gy-

Dr. Loreta Venclauskas koncerto „Aukso stygos“ pertraukos metu kalbasi su violončelininku David Low.

I. Tijūnėlienės nuotr.

venusio, Stravinsky „Suite Italienne“ (tik šiuokart grakštūs barokiniai fragmentai tarsi stengėsi išsilaikyti „atpažinti“ deformuotoje klasicistinėje struktūroje) bei dabar kuriančio, muzikos daktaro laipsnį Juilliard mokykloje New York įgijusio, amerikiečių pianisto ir kompozitoriaus pjesę „American Perspective One“ (kurioje virtuozišku violončelės ir fortepijono duetu visa tematika tarsi įsiliejo į sraunią amerikietiško modernio tėkmę, su tiesmukiškai blykčiojančiomis kitų autorių muzikos citatomis, arba tautos himnais tapusiomis temomis, tokiomis, kaip, pavyzdžiui, „Shel, We Rather at the River“, ir t.t.).

Šiuos kūrinius violončelininkas griežė forsudamas (sustiprintu garsu), lyg kitaip nemokėtų (o gal nenorėtų?). Tačiau antroje koncerto dalyje instrumentas „uždainavo“ taip giliai ir spalvingai, kad nejučia, kaip kokioj pasakoj, norėjosi pasakyti — „ir pragydo instrumentas žmogaus balsu, ir kalbėjo be žodžių apie tai, kas miela širdžiai“.

Po koncerto profesorius David Low išsitarė esąs senosios, romantinės atlikėjiškosios mokyklos atstovas ir gerbėjas. Tad nenuostabu, kodėl pirmame XX a. dešimtmetyje sukurta Sergei Rachmaninoff (beje, kompozitorius po bolševikų revoliucijos iš tėvynės pasitraukė, gyveno ir mirė JAV) Sonata g-moll op. 19 violončelininko rankose atgijo pačia įtikinamiausia forma ir susilaukė ypatingo publikos pritarimo!

Pianisto Rimanto Vingro, kaip solisto, anksčiau neteko girdėti. Trys M. K. Čiurlionio Preljudai fortepijonui buvo atlikti grakščiai ir spalvingai, kaip kokie Frederic Chopin miniatiūrų fragmentai. Tačiau to per maža, kad išryškėtų tikrasis pianisto amplitudą. O techninio meistriškumo, ritmo, tembro, formos pojūčio prasme Rimantas Vingras yra išėjęs aukščiausią amato mokyklą. Ansamblinio muzikavimo srityje tai ypač vertintini dalykai. Tad palinkėkime šiuo metu Londone, Anglijoje, gyvenančiam pianistui kuo didžiausios sėkmės. O mūsų padangėje — kuo dažnesnių, meniškai požiūriu reikšmingų, įvairių labdarai skirtų koncertinių renginių. □

Lietuvos vaikų globos būreliui „Saulutė“ labdaros koncerto „Aukso stygos“ metu Lietuvių dailės muziejuje (PLC, Lemont). Iš kairės: pianistas Rimantas Vingras ir violončelininkas David Low.

I. Tijūnėlienės nuotr.

MENAS BE SIENŲ

HENRIKAS STASAS

Š.m. spalio 28 ir 29 dieną Cleveland Dievo Motinos parapijos salėje vyko dviejų menininkių: – grafikės Nijolės Palubinskienės ir solistės Aldonos Stempužienės, kūrybinių pasiekimų susitikimo vakaras, pavadintas – „Laumės gijos ir Pasakų sakalai“. Vakara rengė „Giedros“ korporacija.

Korporacijos pirm. Violeta Žilionytė–Leger gražiu, prasmingu įvadu atidariusi šį vaizduojamojo meno ir muzikos bendravimo vakarą, pakvietė minėtas menininkes tarti žodį.

Grafikė Nijolė Palubinskienė labai įspūdingai pasakojo savo kelią į meną ir jos pamėgtą meno sritį – grafiką. Ji pastebėjo, kad studijuodama meną Cleveland Meno institute, pradėjo tapyba, bet vėliau jai artimesnė sritis tapo grafika. Nors grafika techniškai sunki ir reikalaujanti daug kantrybės bei ištvermės, tačiau šis meno žanras jai sukelia daugiau kūrybinių idėjų ir leidžia įvairiau pasireikšti. Tad, manau, dailininkė šioje meno srityje ir surado savo profesinę sėkmės formulę.

Tenka pasakyti, kad Nijolė jau jaunystėje buvo pakviesta į meno pasaulį. Ji augo gražioje Suvalkijos lygumose, kurias vasarą puošdavo žali pievos ir spalvingi žiedai bei ošiantys tamsiai žali spygliuočių miškai. Jaunystėje išgyventa Lietuvos kaimo romantika labai ryškiai atsispindi Nijolės kūryboje, kurios gana gausiai šį vakarą čia buvo eksponuota.

Šia proga gal tektų prisiminti dailininko Juozo Zikaro pasakytas mintis savo mokiniams. Juozas Zikaras, kalbėdamas savo mokiniams, visada pastebėdavo, kad dailininkas, savo kūryba komunikuodamas su žiūrovu, perduoda ne tik įvairius gamtos ir gyvenimo reiškinius, bet ir savo vidinį pasaulį.

„Paišyba yra žmogaus veiksmas, – sako Juozas Zikaras, – kurios tikslas yra išreiškiamas. Žmogus, užimdamas gamtoje tam tikrą vietą ir matydamas apie save be galo daug įvairiausių daiktų ir gamtos reiškinių, nori save surasti, jis nori, taip sakant, užtvirtinti savo būtybę. Visi gyvenimo reiškiniai sukelia tam tikrą nuotaiką, kurią žmogus suvokia. Bet jis nepasitenkina, jis nori sulaukyti tą judėjimą, tą nuolatinę formų keitimąsi, čia ir kreipiasi prie paišybos. Tačiau apart išorinių pasaulio sąvokų, dar turi savo vidinį pasaulį, kurį nori parodyti visiems, čia irgi kreipiasi į paišybą“.

Taip ir grafikės Nijolės Palubinskienės darbuose išsiskiria daug jos vidinio pasaulio fragmentų, daug vaikystės prisiminimų, išgyvenimai vasaros stovyklose, kelionės po Alpehene kalnus ir t.t. Visuose savo kūriniuose dailininkė, siekdama estetinio efekto, sukuria gyvus siluetus ir paverčia juos tapybiškais peizažais. Taigi tokia intymia harmonija nuspalvina kiekvieną savo raizinį. Pastelinė melsvai žalia spalva su daugybe niuansų atskleidžia jos grafikoje natūralų gamtos grožį. Ji sukuria tokį savo gamtinį pasaulį, kuriuo vingiuojasi ir kiekvieno žmogaus žemės kelias. Savo kūriniuose ji atskleidžia spalvinį išorinio pasaulio įvaizdį ir kartu savo vidinį pasaulį. Spalva

Nijolė Palubinskienė

savo prigimtimi artima šviesai, kuri simbolizuoja dvasinį pradą. Ta šviesa išsiskiria, kaip pradinė jos grafikoje naudojama spalva. Toliau spalvos palaipsniui tamsėja, net iki labai tamsių tonų.

Lyg ieškodama filosofinės minties, ji psalmes perkelia į medžio raizinį ir kalbančiom spalvomis perteikia žiūrovui. 103 psalmę, kuri skirta, kaip himnas Kūrėjui, ji vaizduoja trijuose paveiksluose, kurie kalba apie pasaulio sukūrimą. Šiuos biblijinius pasaulio struktūros momentus ji pateikia žiūrovams mistiniu peizažu: kalnais,

Aldona Stempužienė

kloniais, jūra ir šviesiais tonais dangų. Apskritai jos grafikos panorama labai originali ir dailininkė, atrodo, vis ieškanti naujų kūrybinių erdvių.

Pakviesta kalbėti, sol. Aldona Stempužienė pirmiausia pasidžiaugė, kad jos sumanytas planas, jog pristatant naują kompaktinę plokštelę (CD) kartu šalia muzikos dalyvautų ir vaizduojamasis menas, būtų grafikės Nijolės Palubinskienės darbų paroda, pavyko. Toliau ji kalbėjo apie savo ilgo grojimo plokštelę, kuri buvo pavadinta „Pasakų sakalu“, pagal poeto Henriko

Nagio eilėraštį ir komp. Jono Švedo muziką. Buvo planuota visą Henriko Nagio poezijos ciklą perkelti į muziką, bet ankstyva kompozitoriaus mirtis šį planą sužlugdė. Jis spėjo sukurti tik tris dainas. Naujo CD yra dainos nuo kompozitoriaus Sasnausko, t.y. 19 amžiaus, iki Jono Švedo – 20 amžiaus. Čia tik lietuvių kompozitorių sukurtos dainos ir lietuvių poetų eilėraščiai bei lietuvių dailininkės viršelis. Plokštelė dabar perrašyta į CD. Išsigijęs ją iš Amazon.com, Berlyno muzikos žurnalo *Orpheus* redaktorius susižavėjo šios negirdėtos solistės balsu ir išspausdino ilgą, labai jos balsą vertinantį straipsnį minėtame žurnale, kurį skaito milijonai žmonių.

Toliau solistė kalbėjo apie savo muzikinį kelią, kuris prasidėjo jau ankstyvoje jaunystėje. Augusi prie miškingų kalvų ir žaliuojančių laukų, prie vingiuojančio Nemuno, kur skambėjo dainos. Šių dainų skambesys liko gyvas jos širdy ir vėliau, sėkmingai tiesiant kelią į muzikinį pasaulį.

Padėkojusi visiems, kurie padėjo įgyvendinti jos svajonę išleisti CD, čia pat suteikė galimybę susirinkusiems išgirsti keletą lietuvių kompozitorių dainų ir arijų iš „Carmen“ operos.

Po šios programos dalies visi buvo „Giedros“ pakviesti prie vaišių.

Grįžtant prie temos „Menas be sienų“, tenka pasakyti, kad šios, nors ir skirtingo žanro, menininkės, taip darniai sujungė savo kūrybą į vieną meną išreiškiančią mintį, lyg norėdamos įrodyti, kad tarp menų nėra sienų. Muzika ir vaizduojamasis menas skiriasi tik skirtinga komunikacijos forma. Tačiau abejose išreiškiama menininko kūryba ir idėjos. Tapytojas ar grafikas naudoja savo kūrybai erdvę, spalvą ir liniją, tuo tarpu muzikas naudoja laiką. Muzika sukelia garsą, o grafikai kūrinių – matomas linijas ir spalvas.

Tačiau ir muzika turi savo spalvas. Kada dailininkas A. Andriuskevičius savo studentams kalba muzikiniais terminais, tai jis dažnai klausia: „Ar girdite spalvas?“ Taigi galima girdėti spalvas ir matyti garsą. Meno kūrinių kiekvienas turi išgyventi asmeniškai. Vienas jame mato tik linijas ir spalvas, o kitas mato jame ir muziką.

Jau seniai menininkai mėgino sujungti vaizduojamąjį meną su muzika, kad sukeltų visai naujus išgyvenimus, t.y. sukurtų matomąją muziką. Vasily Kandinskis, šveicaras Paul Klee ir mūsų genialus tapytojas ir muzikas M. K. Čiurlionis yra gal pirmieji tokio eksperimento atstovai. Šie dailininkai buvo paveikti muzikos ir tą išpūdį panaudojo savo kūryboje, norėdami rasti bendrą kalbą su muzika. Tokią muzikos ir vaizduojamojo meno sintezę jie tikėjosi pasiekti ryškiomis skaidriomis gyvomis spalvomis bei muzikos pojūčiais. Tad tarp šių dviejų menų sričių būtų galima išvesti ir tam tikrą paralelę, nes muzika emocijas sukelia garso bangomis, o grafikas menas – šviesa. Be to, visi menai sukelia žmogui vienodą reakciją, kuri neturi sienų ir ribų. □

Patiksliname. Praėjusio šeštadienio (2006.11.25 d.) *Draugo* priede išspausdintame straipsnyje „Humanistas Vytautas Kubilius ir jo epocha“ po viena nuotrauka yra netikslus parašas. Nuotraukoje ne prof. V. Ambrazas, kurį kalbino straipsnio autorė A. Škiudaitė, bet muzikologas prof. A. Ambrazas. Atsiprašome.

Prano Stučkos kilmė

(iš romano)

VYTAUTAS VOLERTAS

Tai kas tasai Pranas, su kuriuo Dilbiukas susikivirčiojo dėl niekų? Ilgakaklis bernelis, į žasiną panašus, su šlakeliais ant nosies. Niekam iki šiol jis neužkliuvo, tik Bladui ir jo seseriai Marytei keliuose pasimaišė. Kokie keliai, kokie takeliai... Pasimaišė, bet nieko bloga nepadarė. Kas baisaus, jei norėjo mergaitę iš bažnyčios namo palydėti? Eitų ir pareitų abu.

Apie Stučkos namus, tiesa, mažai kas kalba, o jei kada reikia juos paminėti, numeta žodį ir vėl nutyla. Nebijo, tik nenori pasakose terlintis. Yra tokia didelė istorija apie Prano senelį. O apie Prano tėvą mėtosi ne viena maža istorijėlė. Stučkos ūkelis yra nuo kaimo atokiai atsitraukęs, lyg išvartas ar pats pabėgęs. Ten kažkada buvo dvaro žemė. Net patys Stučkos gerai nežinojo, kur bėga jų dirvų ribos. Arė tiek, kiek norėjo ir kiek pajėgė. Mat dvaras pusę savo žemės laikė dirvonais ir jam neskaudėjo, jei kurmis, kaip Stučka, jo pakrašty pasirausė. Kas jam? Vis tiek savo skolų nesuskaiciavo ir jų nemokėjo. Jokių popierių, jokių dokumentų Stučkos neturėjo. Žemės reformos metu nuosavybė jiems buvo pripažinta įsisenėjimo teise. Kiek aprodė, tiek ir gavo. Dabar Stučkos jau su ribom gyvena. Šitaip ir turi būti. Jei visi ežiomis apsivedžioję, kuo Stučkos blogesni?

– Kur nukrito mano prakaitas, ten buvo mano riba, – sakydavo Prano senelis. – Dabar visos šitos ežios lyg virvagaliai po kojomis maišosi.

Stučkų pradžią sodyboje be ežių ne taip jau paprasta. Turėjo ten Prano senelis namelį, padirbdavo tai dvare, tai pas ūkininkus ir gyveno. Bet jam kliuvo laimė, šėtono užnešta, tiesiai per kaminą nelabojo prievarta įmesta.

Mirė dvaro ponia, nes jau buvo atėjęs laikas jai mirti. Niekas negyvena ilgiau, kaip skirta, nes ir ponams dvaruose yra sudėti amžiaus slenkščiai, per kuriuos niekas neperžengia. Mirė sena ponia, pataluose amžinai užsimerkė, tad ir palaidoti reikėjo. Bet Seirijų kapinėse jai netiko. Vieni muzikai ten po velėna snaudė ir snaudė kietuose nedažytų, grubių lentų karstuose. Nei vieno dvarininko ar šlektos išmūrytam rūsy, nei vieno tikro žmogaus. Gryna pūstynė. Be to, už tvoros stovėjo nekrikštų žydų buki akmenys be kryžių, be jokių Dievo ženklų, po kuriais gulėjo visokios sorės ir visokie joškės. Ne, dvaro poniai Seirijuose prisiglausti netiko. Miroslove buvo geriau. Ten lenkiški užrašai žymėjo ir vieną, ir kelintą paminklą, ten buvo ir keli rūšiai ant kalvelės. Pro tų rūšių geležinius virbus, žemai pasilenkęs, galėjai karstus suskaiciuoti, jei nebijojai piktiurnų dvasių. Miroslove buvo geriau, be abejonės, geriau. Bet ten svetima parapija. Caras ir klebonas turėjo išduoti leidimus. Su klebonu maža bėda – ponus jis suprato. Bet caras! Ir rūšio išmūrinimas reikalavo laiko, o dvaro ponia mirė anksčiau, kaip laukta, be pasiruošimo. Dabar ji gulėjo karste ir nekantravo. Susikrimtęs ponas, jos sūnus, rūpestio ir sielvarto kankinamas, nenurimo namuose. Nukabinęs galvą, jodinėjo po laukus ir mintimis ieškojo išeities. Paieškojo ir rado!

Pamatė jis Prano senelį, tada dar naują kamininką Stučką, trobelės stogą lopantį. Ir užsiplieskė ponui šviesa!

– Ei, muzike! – sušuko jis lenkiškai. – Lipk žemyn!

Dvaro ponas, ne koks nors menkesnis žmogelis, savo pavaldinį čia atsiuntė su didele paslaptimi.

Stučka nusirito nuo stogo ir giliai nusilenkė, gal pono arkliui, gal ponui, kuris taip pat leidosi pilvu žemyn nuo gyvulio nugaros. Šitas muzikas lenkiškai daug nemokėjo, todėl stovėjo jis pagarbiai ir stengėsi suprasti, iš kur ta pono malonė atsirado, kad su juo kalba. O ponas pasuko Stučkos trobelėn ir net pentiniais sudžeržgė, kai susirietęs per slenkstį žengė. Sustojęs priemenėje, mosavo ranka ir kažką greitai pasakojo. Stučka mažai suprato, nors išsiziųs klausėsi. Pyktelėjęs svečias išsiveržė laukan, užsirangė ant arklio, raustelėjusiomis akimis pažvelgė į Stučką ir nujojo atgal į dvarą. Stučka susirūpino: ko tam kreivakojui prireikė? Ar tik nesirengia trobelės nugriauti?

Net prakaitas Stučką išpylė po šios minties. Visas permirko, lyg ežeran būtų įbridęs. Ką tokiu atveju reikėtų daryti, kur pasidėti? Galėtų ponas griauti, jei užsispyrėtų, juk čia dvaro žemė. Ir slenkstis, ir darželis, ir tvarteliukas – pono. Nusigandęs Stučka net stogo lopyti atgal nelipo – lai varva lietus. Lovą pasitrauks toliau – lai varva lietus, lai pūva sienos, lubos, balkiai. Kai visas gyvenimas supuvęs, lai pūva ir šitas laužas... Atsisėdo prie stalo, atsiriekė duonos ir žiaumojo. Jis visada daug valgydavo, kai supykdamo ar susirūpindavo. Kartais net visą puodą bulvių sušutindavo, jei prieš tokį priepuolį turėdavo jų išsiviręs.

Krimto tada Stučka duonelę, o ji krinto rūpestis. Ir štai lyg koks debesis, iš aukštybių nukritęs, jo mažą langelį, tiek mažą, kad net vargas nesugebėdavo laukan išsisprausti, vėl užstojo arklys. Nei lūkuriavęs, nei pabeldęs trobelėn įsiskverbė akomanas. Taip žmonės vadindavo šį vikrų ir nediduką žmogelį, kuris tvarkė ir nemokėjo sutvarkyti dvaro reikalų. Jis pats sakėsi esą ekonomas, bet akomanas žmonėms atrodė gražesnis žodis. Stučka jau šoko ieškoti kepurės ir skubėti laukan, kad spėtų išsinešdinti, kol griovimas neprasidėjo, bet neprašytas akomanas prisėdo ant suolo ir pradėjo šnekėti sava kalba, tai lietuviškai, tai lenkiškai, tai abiem iš karto. Tiek metų čia išbuvęs ir maišęsis tarp žmonių, gerokai perprato jų kalbą. Įsiklausęs, jei turėjai proto, galėjai pilnai suprasti, ko akomanas nori.

Stučkos senelis suprato ir išsiziųs.

Dvaro ponas, ne koks nors menkesnis žmogelis, savo pavaldinį čia atsiuntė su didele paslaptimi. Pono ir kamininko Stučkos paslaptis! Iki tada negirdėta, kad tokie susimokymai galėtų įvykti.

Ponas slapta atvešias mamos karstą pas Stučką paslėpti, kol gausias leidimą ją Miroslove laidoti. Bet, jei apie tai Stučka prasiziotų, tesinešdina tą pačią valandą nuo dvaro žemės toliuoliausiai, nors ir pasaulio kraštan. Bus rastas ir nubaustas. Bet jei tylės... Stučka galės tiek dvaro žemės arti, kiek aprėps.

Stučkai nugarą išpylė geras prakaitas. Sukrikęs ėmė su akomanu derėtis. Kaip tai įvyko,

kaip jis drįso, negalėjo suprasti visą savo gyvenimą.

– Arti tai arti, – išlemeno. – Bet kur gėrybes dėti? Reikia daržinėles. Gal ponas duotų kiek miško? Pasistatytčiau.

– Statykis, ponas duos.

– Ir šita trobukė baigiasi. Patys matote ir suprantate, – Stučka, kaip jam vėliau atrodė, kraustėsi iš proto.

– Duos ir trobukei. Bet tylėsi! Ir kiekvieną naktį patikrinsi, ar karste neįsimetė pelės. Supranti?

– Suprantu, ponuli. Tylėsiu ir peles vaikysiu, – sutartį patvirtino Stučka, dėl karsto tikrinimo stipriai nusipurtęs, nors akomanas to nepastebėjo.

Tą pačią naktį atbraškėjo atsiūbavo dvaro dvikinkis vežimas. Arkliams siauram keliuky neužteko vietos, todėl jie stumdėsi šonais, bijodami šalikely į kokią nors duobę įbristi. Lijo, tamsa gaubė keliuką, Stučkos trobelę ir mišką. Stučka mintimis jau narstė po tą mišką ir skaičiavo kirsimus medžius. Daržinėlei, trobai ir tvarteliui. Jei leidžia, tai leidžia! Naudokis, kol nepasakys gana.

Ponios karstą vežime nuo lietaus saugojo užklodai. Kažkokie vyrai – tamsoje Stučka jų nematė – vos išspraudė gražią dėžę priemenėje ir nekalbėję iškeliavo. Ir jie turbūt už paslaptį gavo žemės ir miško. O Stučka visą naktį prasėdėjo ant suolo. Džiaugėsi dovana ir klausėsi, ar premenėje nenugirs kokių nors keistenybių. Tegul ir ponia, bet negyva. Mirusius visada supa dvasios, kurių nei gerumo, nei blogumo nežinai. Paslaptį išlaikyti bus lengva, nes bus lengva arti žemę ir namelius rėsti. Viskas bus gerai, kad tik su priemene viskas gerai baigtųsi.

Baigėsi gerai, pelių neužtiko. Tik kiekvieną kartą, kai pakeldavo dangtį, pažiūrėdavo į baltą numirėlės veidą, žvake šviesdamasis, naktį jį kankindavo baisūs sapnai. O tasai baltas veidas pradėjo keistis, geltonyn ir geltonyn, tamsyn ir tamsyn. Bet už poros savačių naktį vėl atsiūbavo vežimas ir ponį išsivežė. Stučkai net gaila pasidarė. Rodosi, apsirpato su tuo tamsėjančiu veidu, lyg savas būtų. Juk tai ponia jo namely miegojo, ne kokia nors vargdienėlė. Priemenėlė liko tuščia. Dabar jis neturėjo kur su žvake nueiti, paskelti dangtį ir pažiūrėti karsto vidun.

Ir štai prasidėjo! Stučka nežinojo, kurion pusėn suktis, o pasisukus ką griebti. Ir žemė, ir miškas. Ir troba, ir daržinėle su tvarteliu. Viskas atėjo, ko nebuvo, ko jis labai norėjo, ir atėjo lyg su muzika, tik reikėjo vikriai šokti ir pasiimti. Stučka kverbėsi į dvaro dirvonus, guldė dvaro pušis, o kai susirado žmoną ir parsivedė jos kraitį, trise plušo kaip užkerėti. Mat tasai kraitis buvo gyvas daiktas, rami kumelaitė išmušta akimi, kurią ragu išdūrė galvą mostelėjusi žioplą karvę. Geri žmonės ir geras gyvulėlis, ši glaudi šeima, Dievo

laiminama ir globojama, veržėsi pirmyn, skubėjo, lyg medinėm klumpėm per ledą čiuožtų. Niekas nežinojo, kas įvyko, kodėl pono širdis Stučkai atsivėrė tarsi kluono durys, atsivėrė be girgždėjimo ir cypavimo. Darbai neatvėso, net kai Stučkienės kūnas apsunko, tik kelias dieneles sukriko, trobelėje plonam balsiui cypelėjus.

Cypelėjo tas balselis, bet kai pavalgydavo, miegodavo ir viduj, ir lauke, paguldėtas krūmelio pavėsy ir užvėjoj, Stučkienė daržę lysves kaptant, grumstus į šonus šokdinant. O tasai balselis stiprėjo ir garsėjo, kol savom kojėlėm atsispyrė ir pradėjo darbuose maišytis. Stučkai vis klausėsi ir tikėjosi, kad vėl kas nors sucyps, meldėsi ir dėl to pasibardavo, vienas kitą kaltindavo, bet laikas bėgo, antrą kartą naujam garsui šeimoje nepasigirdus. Taip ir brovėsi dori Prano seneliai pirmyn, o dvaras iškirstų medžių neskaičiavo, išartų užuoganų nematavo. Tokiais darbais užsiimti tingėjo ir žinojo, kad vienas žmogus daug neapžios, o apžiojęs neatkās.

Prano tėvas, dvaro apdovanoto senelio vienuolis, apžiūrėjęs ir kasti net nemėgino. Jis tik žvalgėsi, kaip ką nors suvirkinti be kramtymo. Visai nepanašus į savo gimdytojus, tarsi iš blogo debesies nukritęs, jis tai dirbo, tai slampinėjo, o jei gerai pasitaikydavo, nebijojo ir nusukti. Žmonėse maišėsi kalbos, kad jis gyvuliams rišti svetimą grandinę, laukuose užtikta, nešdavosi namo, užklydusį paršiuką kišdavo maišan, net, sako, savo tvartan įsiviliojo svetimą avele, kurios vėliau jau niekas nepamatė. Žinoma, tik taip kalbėjo. Pasaulyje švaistosi įvairiausių kalbos, teisingos ir pagražintos. Kokios buvo Prano tėvų skalavusios, niekas tikrai nežinojo.

Prieš kelerius metus vėl nauja pasaka atsirado. Tai dėl gaisro. Kaimynai tyliukais vienas kitam tvirtino, bet prieš svetimus užsčiaupę tylėjo – Prano tėvas trobą pats sudeginęs. Tiesa, tą nakt labai lijo ir griaustinis padangėse padundėdavo, bet niekas negirdėjo, kad būtų arti tėsės. O troba užsiliepsnojo! Ir patikrink, jei nori: niekas per lietų arti Stučkos namų nestovėjo, niekas nematė Stučkos rankos degtuką pastogėn kišant. Tačiau namelis supleskėjo.

– Perkūnas padarė! – tvirtino Stučka, mušėsi į krūtinę ir įsidėjo kišenėn apdraudos pinigų. Čia niekas savo namų nebuvo apdraudęs, tik Stučka parsivežė iš Seirijų gražią lentelę, prikėlė ją prie sienos ir gyrėsi:

– Jokios gaisro baimės neturiu. Patys matote, kad apdrausta valstybinėje bendrovėje.

Žmonės matė. Net vaikai atbėgdavo tos lentelės paskaityti. Ir Dilbos Bladą buvo Stučkiukas atsivedęs, kad jam parodytų. Tada jie dar nesi-kivirčiojo, kartu gyvulius ganė. Bladukas apvalioje lentelėje skaitė: Apdrausta. Lietuvos valstybinė bendrovė.

– Ar ne graži lentelė? – didžiavosi Pranukas.

– Labai graži, – pritarė Bladas. – Mėlynos raidės, labai graži.

Tai gi troba buvo apdrausta. Prano tėvas ap-sukraus griaustinio dėka kišenėje paslėpė daugokai litų. O tada jo žmona, Prano mama, jau buvo mirusi. Vargdienėlė kažko džiūvo ir sudžiūvo. Vyriausias sūnus jau dirbo laukuose kaip senis, Pranukas baigė piemenauti. Todėl sukrovė Stučką su vaikais vieno langelio ir vienerių durų landynėle, pasimaišė kiek apylinkėje ir dingo. Sakėsi Kanadon plauksias, nors žmonės netikėjo.

– Kur ten tokį senį priims? – kalbėjo. – Jau keturias dešimtis peržengęs, be to, kaire koja šlubčioja.

– Gal kas akmeniu pamušė, užklupęs svetimą daiktą vagiant. Visą gyvenimą mėgo ką nors pasiglemžti. O dėl Kanadoje priėmimo... Parašys mažiau metų ir priims. Iš dantų amžiaus nenustatysi, kaip arkliams daroma. O jei darbų ir stenėdamas neištesės, išvays. Kas prisimena, pasakoja, kad jo tėvai buvo dori ir smarkūs darbininkai, Kanados jiems nereikėjo.

– Taip šneka. Bet ir apie negyvą lenkų priemenelėje pridėda.

– Kazin, ar tai teisybė. Laikys ten numirėle...

– Turi būti teisybė. Pats Stučka apie tai niekados neužsiminė, tik akomanas išpasakojo.

Kai senieji lenkai dvarą pardavė

Kodėl Marytė Stučkos Praną asilu vadino? Vladas nediršo klausti, o ji daugiau nieko nepridėjo.

ir išsikraustė iš Lietuvos, ūkvedys, akomanu vadintas, jau buvo prijunkęs prie vienos našlės. Čia likęs vedė savo našlę ir gyveno, jau nei akomanu nevadinamas. Visiems jis dabar buvo Jasius ir tiek, retkarčiais už akių dėl savo kalbos pajuokiamas. Čia lenkiškai niekas nemokėjo, todėl jis turėjo lietuviškai kalbėti. Ta savo kreiva kalba jis ir išpasakojo žmonėms Stučkų vargingo turto istoriją.

– Niekio bloga, – daugelis užstodavo Prano senelį. – Jei taip jo sūnui atsitiktų, jis numirėle už silkes su žydu išmainytų.

– Net baisu klausytis, kai šneka! – pykdavo moterys. – Patys nematėte, tik šitam lenkiukščiui tikite. Nustokite, jau gana! Vaikus gąsdinate! Jie patamsy bijo į priemenę išeiti, jei nusiunti, kad ką atneštų. Lenkiokas, matai, jiems pripasakojo, tai ir smaginas liežuviu.

– Geras lenkiokas... Vos metus su našle pagyveno, o jau vaikas! Be to, ar lenkas kitoks žmogus? Kai žino, tai ir pasakoja. Pats su vyrais negyvėlės karstą nešė Stučkos lūšnelėn.

Prano senelių istoriją jau buvo pridengę metai. Tik kai tėvas Kanadon išvažiavo, vėl ta vieno lango landynėlė žmonėms badė akis ir prikėlė užmirštas kalbas. Tačiau visi geru žodžiu minėdavo jo vaikus, lūšnelėje likusius, ūkiu besirūpinančius.

– Matai. Ir toje pačioje giminėje žmogus žmogui nelygus, – sakydavo kaimynai. – Tėvas vietoje nenusisėdėdavo, buvo ir švaistūnas, ir beveik sukčius (gal ne sukčius, blogai pasakyta, gal tik šiaip netiesus), o vargdienuos vaikams nieko prikišti negali. Paliko dar nepilnamečius, bet jie sukasi, kaip išmano ir kiek gali. Vyresnis, dar tik dvidešimtmetį pasiekė, bet jau tikru ūkininku atrodė. Tylus vaikinys tasai Kostas, lyg jo nebūtų. Jaunesnis kitoks, vikresnis, kalbus. Kostas, matai, tik rašyt skaityt pramoko, o Pranukas visą mokyklą baigė. Kalbama, kad galvą turi gerą.

Stučkų istorija kaimynų atminty trinkčiojo, lyg vežimas per gruodą. Senelis darbštus, numirėlius slėpęs, ūkėlį sukūręs. Tėvas nei šioks, nei toks, nerimtas padauža, gal net vagišius ir sukčius. Labai jau miglotas liko perkūno ir gaisro atsitikimas. Bet jo vaikai nori gyventi kaip visi žmonės, dirbdami ir vargdami, į kaimynų rankas nežiūrėdami. Pranukas, gal septyniolikmetis ar apie tiek, padėda, jei kam reikia pagalbos, net kiša savo nosį ten, iš kur ne visada gali ištraukti. Va, kad ir ėriuko istorija, Jurkšienė rankas pakirtusi.

– Jėzau, Jėzau! – suaimanavo iš nuogastio ji tada. Per bulviakasį likusi namie, kad šeimynai, pirštus laukuose atgrubusiai, gerosios žemelės purvais apsisakiusiai, šiltą valgį paruoštų, vos neapalpo. Skubėdama kirtu kiemą šulinį vandens pasisemti, jau net kibirą leido žemyn, o ten, gilumos vandeny, ėriukas besikapstęs! Jėzaumarija, prigers šėtoniukas!

– Dieve mano, ar velnias ten jį įnešė – Jurkšienė, nesuspejusi pagalvoti, Dievą ir velnią surikiavo į vieną liniją. – Vyrai, vyrai! Žiūrėkite, kas dedasi!

Bėgo per kiemą ir šaukė, o vyrų net kvapo

arti nebuvo. Jie laukuose į vežimus krovė purvinus maišus bulvių, padėjo moterims taisyti pirtines, vargdienuos moterims, suskilusiomis rankomis po vagas graibinėjančioms, žiūrėjo arklių, kad nesugriebtų po jų kojomis paridenusios bulvės ir neužspringtų. Laimė, kad keliu su kažkokiais popieriais važiavo seniūnas Julius, Dilbienės žentas, jau spėjęs nusipirkti dviratį, kuris iš tolo blizgėjo ir turėjo skambutį vaikams pagąsdinti, kad trauktųsi šiai naujenybei iš kelio. Tai Julius, iš Jurkšienės žinią išgirdęs, paguldė dviratį, pėsčias pasileido laukais ir sujudino vyrus. Subėgo jie, o tasai žioplus ėriukas ir dabar kaptėsi šulinio vandeny. Jei nenorėjo nusikęsti, turėjo kaptytis. Ar žmogus nekelia virš skurdo galvos, ar nesikapsto, kad vargas kvapo neužspaus-tų?

Subėgo vyrai, bet ką turėjo daryti? Maišaty ir daugelis gerų galvų neranda išeities. Visi stumdėsi apie šulinį, rėkavo, kaišiojo žemyn galvas, lyg būtų stebuklą išvydę. Tik vaikigalis Pranas Stučka prasižiojo:

– Nuleiskite mane vadelėmis žemyn, bet gerom vadelėm! Virve aprišiu ėriuką, ištrauksite mane ir gyvulį.

Nustebo visi! Tai bent jaunuolio išmintis! Nors gal ne vienas buvo panašiai pagalvojęs, tik nenorėjo pats į šulinį lįsti. O Pranukas, vadelėmis per pažastes pažabotas, nusileido prie avinėlio, kažkaip jį ten, išsigandusį, bet jau pavargusį, apsuko virve ir vyrai, į šulinį galvas nukarinę, garsiai savo veiksmus komanduodami, ištraukė Praną ir ėriuką. Nusigandęs gyvulėlis nukūrė gan-nyklon, o Jurkšiai dar iki Kalėdų su vandeniu iš šulinio vis ištraukdavo ir vilnų pluoštelį kibire. Vieną kartą Jurkšys net kopūstų sriuboje užtiko vilnos gniuzulėlį.

Vilna geros kopūstų sriubos nesugadino. O Stučkos geras vardas liko ir per Kalėdas, ir po Kalėdų. Tada iš Alytaus snieguotu plentu namo buvo parėjęs Dilbų Bladukas ir išgirdo apie vilną Jurkšo kopūstuose, apie Prano ekskursiją šulinin, apie žmonių pagyras jam.

– Vaikinas kaip vijurkas, – prasarė kartą Julius, valgydamas dar nuo švenčių likusį Dilbienės pyragą. – Jei reikia kam pagelbėti, padėda be prašymų.

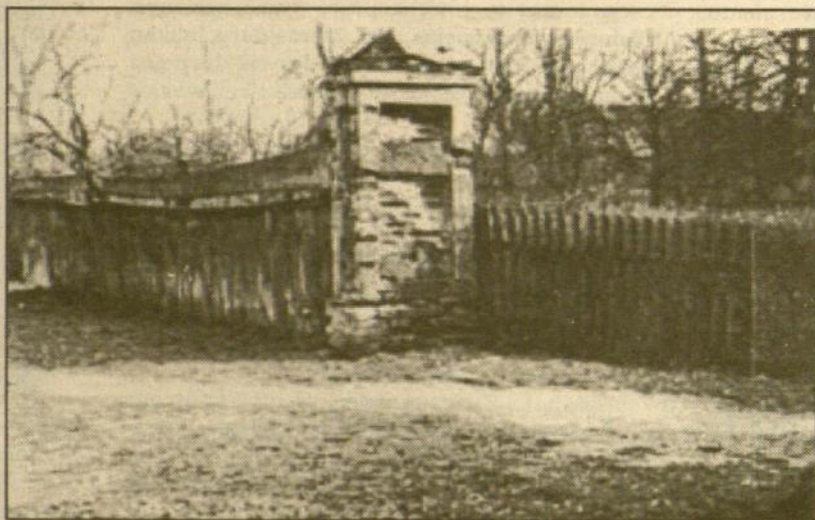
O Marytė, Bladui artima sesuo, pataisė:

– Vaikinas kaip asilas.

Beje, Bladas dabar jau buvo Vladas. Taip jam vardą ištaisė mokykloje, o jis savo jauniausią brolių Bolesių perkrikštijo Baliu. Daminkai siūlė vadintis Domicile arba Damute, bet siuvėja nesutiko:

– Domicelė? Lyg būčiau kokia lėlė ar delė. Arba: Damute, Damute... Kaip mamute, mamute... Aš Daminka, tai mano vardas. O tu čia naujenybės iš miesto nešioji.

Kodėl Marytė Stučkos Praną asilu vadino? Vladas nediršo klausti, o ji daugiau nieko nepridėjo. Prano ne tik aplinkiniai nesilenkė. Seirijuose buvo du broliai, beveik pusponiai. Jie malūne sverdavo atvežtus grūdus ir iš gėrinių išbyrėjusius grūdų miltus, kad atrodytų, jog malūnininkas yra teisingas. O teisybė buvo paprasta – miltai byrėdavo į maišą ant svarstyklių, nežymiai koja paspaustų. Tegul nuo maišo likdavo vos maža saujelė, bet kai praeidavo daug maišų, susirinkdavo daug nekaltų saujelių. O vakarais tie broliai mokėdavo rašyti prašymus. Rašydavo ir sekmadieniais, net sumos metu. Pasitaikydavo, kad tuo šventu laiku nekalta moterėlė teismui skųsdavo kaltą kaimyną už paskleistus šmeižtus. Tokių nuskriaustų ir pažemintų atsirasdavo. Mat tada žmonės melsdavosi bažnyčioje ir niekas nepastebėdavo, kad apkalbėta, apiplėrta, apmeluota vargdiene pas šunadvokacius sėdi, kurie už lango, žemo ir praeiviams matomo, popierių skundu margino. Tai gi kaimynai pastebėjo, kad Pranukas sekmadieniais su šiais

Antanas Vaičiulaitis

Atkelta iš 3 psl.

gi glūdi jo kūrybos paslaptis. Atsakymas tilptų viename žodyje – paprastume. Iš gimtų namų išsinešęs gilų lietuviškos sielos pajautimą ir tvirtą ryšį su gimtąja žeme, atvaizduoja visą tai kūryboje. Jo herojai paprasti kaimo žmonės – žemdirbiai, ar ūkininkai, tvirtai jaučiantys Lietuvos žemę po kojomis. Jis piešia paprasto lietuvių charakterį, vaizduodamas jo kasdienybę, kuri grindžiama „amžiniais pasaulio dėsniais“. Tas gyvenimas toks paprastas, kaip paprasta gyvenimo tiesa. Autorius, tarsi įmantrus dailininkas, piešia mažųjų piligrimų paveikslus – vienosie jie geraširdžiai, mylintys visus ir viską, kitose jie žiaurūs ir neatlaidūs, sugebantys įskaudinti ir parklūpyti savo kaimyną, tokį pat mažą žmogelį. Novelėje „Tėvo tvora“ pagrindinis herojus Motiejus, ūkininkas, muzikantas, pasistato naują tvorą. Kaimo pilkieji žmonės patys nesugeba sukurti grožio, bet moka jį sugriauti. Sukapoja iš pykčio tą tvorą... Jie atima iš Motiejaus ne tvorą, o svajonę – kurti grožį ir gerį. A. Vaičiulaitis su didžiausiu pasimėgavimu piešė žmones, kuriančius grožį ir gerį žemėje. Savo novelėse jis kalba apie žmogaus orumą, garbę, gebėjimą atleisti, įsiklausyti, suprasti. Suvokdamas žmogiškos būties trapumą jis bando atvaizduoti anapusinį gyvenimą, kuris nėra gąsdinantis ar bauginantis, kuris dvelkia ramybe ir amžinybės ilgesiu – tokiu, kaip novelėse „Tavo veido šviesa“, „Popiežiaus paukštė“, „Rogės“. Tačiau jo novelėse mirtis gali būti skaudi ir aštri kaip peilio ašmenys. Tragiškos gijos, įsikverbusios į lietuviško kaimo gyvenimą, driekiasi per jo noveles: „Pelkių takas“, „Upė teka“, „Budėtojas ir keleivė“, „Dviejų kaimų istorija“, „Šiaurietėje“.

Išskirtiniu A. Vaičiulaičio kūrybos bruožu reikia laikyti grožio, meilės, gėrio meno išaukštinimą. Tai ypatingai atsispindi jo novelėse bei pasakose. Pasakos elementas naudojamas daugelyje jo kūrinių. Pasakose dažniausiai pavaizduota silpnų-

jų pergalė. Meniškas pagrindinė sąlyga rašytojui. Jo legendos grakščios ir vaizdingos tokios, kaip „Apaštalių iškėlimas“ ir šmaikščios nuotaikingos – „Vidudienis kaimo smuklėje“. A. Vaičiulaitis savo kūryboje paliečia ir skaudžią partizaninės rezistencinės kovos temą – legenda *Gluosnių daina*.

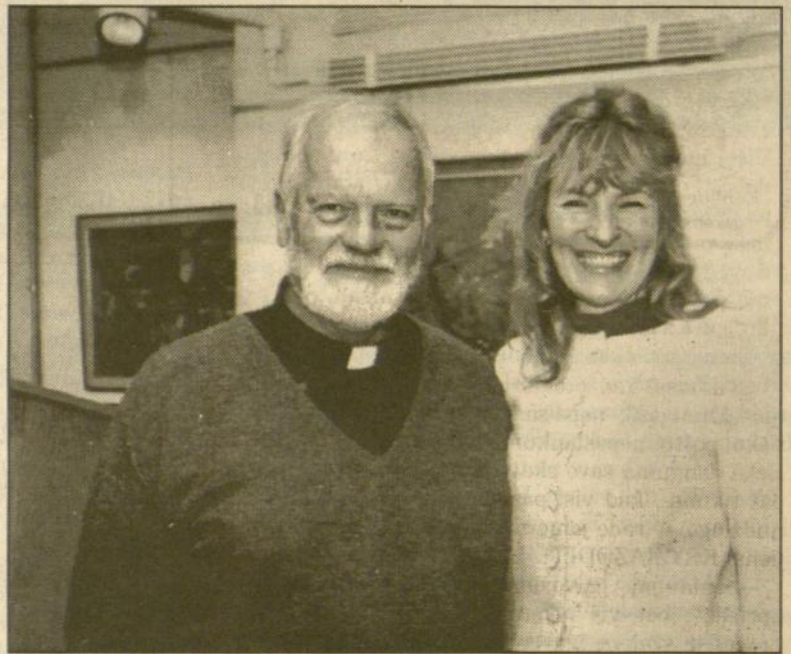
Ypatingą jo kūrybos dalį sudaro meilės tema, žmogiška meilė, didinga būties jėga. Dažniausiai tai būties priešybės sąlygota – prasta meilė. Ji ryškiai atvaizduota – novelėse „Tarp šieno pradalgį“, „Šiaurietėje“, „Vieversyje“, romane *Valentina*.

Romane *Valentina* randam visos jo kūryboje minimas temas – meilė, gėris, grožis, muzika. *Mūsų mažoji sesuo* – reto gražumo apysaka. Autorius pateikia savo herojų psichologines būsenas, paryskindamas jų išgyvenimus gamtos kaita. Išgrynina kiekvieną detalę. Nenutrūkstanti linija tarp žmogaus ir gamtos paryškina jausmus, išlaiko kūrinio vieningumą. A. Vaičiulaičio meno priemonės – stiliaus skaidrumas, balansas, proporcija, ir įmantariai supinta kompozicija. Jo kūryba perpinta liūdesio, gaudulio, džiugėsio, humoro, nepaprastos meilės žmogui ir viskam, kas supa mus, užburia ir žavi.

Rašytojo kūryba – neišsenkanti versmė tirti aukščiausią meno prasmę ir žmogaus paskirtį suvokti. A. Vaičiulaitis rašė taip, kaip gyve-

no: jis tikėjo geraisiais žmogaus pradais; mylėjo tuos apie kuriuos rašė.

A. Vaičiulaitis pasiaukojančiai dirbo lietuviško žodžio tarnystei, norėjo, kad jis per amžių amžius eitų iš kartos į kartą. „Rašytojas turi žinoti kalbinį aruodą. <...> O, kad tu galėtum būti jų valdovas, jais operuoti, išgauti tą įspūdį, kaip muzikos skambėjimą...“ rašė A. Vaičiulaitis. Pats puikiai išmanė tą kalbinį aruodą, mokėjo valdyti žodžius ir mokė šio meno kitus. Jis tvirtai tikėjo, kad „lietuvių kultūrininkai pirmoj vietoj turi kurti lietuvių kultūrą“. Nepaprastai vertino rašančią žmogų: „Jie aukoja savo poilsį, kad laikytų iškeltą didįjį mūsų tautos žiburį – kuriantįjį lietuvišką žodį“. Antanas Vaičiulaitis buvo vienas iš tų, kurie per visas gyvenimo audras išlaikė „iškeltą didįjį tautos žiburį“ – „kuriantįjį lietuvišką žodį“ ir neleido jam užgesti. □

Kun. Antanas Saulaitis ir paskaitą apie rašyt. A. Vaičiulaitį Lietuvių dailės muziejuje (Lemont, IL) skaičiusi viešnia iš Kauno – Maironio literatūros muziejaus Išeivių skyriaus vedėja Virginija Paplauskienė. Algirdo Kudirkos nuotr.

Prano Stučkos kilmė

Atkelta iš 1 psl.

Seirijų gudruoliais kalba, o apie ką jie ten šneka, nei jiems rūpėjo, nei ką. Bet kai senukams Tamulioniams paskyrė ilgą ruožą vieškelio nužvyriuoti, Pranas Stučka atsinešė pas juos balto popieriaus, jame teisingai išrašė apie Tamulionių negalavimus, apie persisukusias strėnas ir metų sudžiovintas rankas, kastuvo su žvyru nepakeliantis, kad skaitančiam taip pat pradėdavo viską skaudėti. Prašymo gale Seirijų viršaitį gražiai paprašė, kad tą vieškelio pareigą nuo Tamulionių nuimtų. Tuo būdu kaime atsirado savas raštininkas Pranas Stučka, gal brolių Seirijuose išmokytas.

Po Kalėdų Vladas Dilba išėjo atgal į Alytų, iš-girdęs tokias geras naujienas apie Praną. O jam Stučka ir dabar širdyje plaukiojo lyg koks spyglys. Velykų susikirtimas ties Tamulioniais ir su-sidūrimas pakeliui į namus po Vytauto Didžiojo šventės nebuvo užmiršti. Tokie niekniekiai, to-kios atsiprašant, smulkmenos... Bet Vladas, žingsniuodamas atlaidžio suminkštintu plentu, murmėjo:

– Didelis raštininkas... Vieną prašymelį suklijavo ir štai jau geras vyras. Dar nežinoma, ar Tamulionius atleis nuo tos pareigos, dar palaukti teks. Ar ne visi, kurie mokyklą baigėme, mokame prašymus rašyti?

Vladas džiaugėsi, kad ir Marytė Prano nemėgsta Vaikinas kaip asilas, ji pasakė. Bet Vladas nežinojo, ką bloga tasai vaikinas asilas Marytei buvo padaręs. Ir nebuvo ko žinoti, nes iš tikrųjų nieko bloga neįvyko. Marytė išaugo graži mergina, lyg Dilbų, lyg ne Dilbų giminės, ir panaši į brolius ir seseris, ir visai nepanaši. Šioje šeimoje kiekvieną galėjai atpažinti iš ilgokų veidų ir bukų nosių. Marytės ir veidas buvo ilgokas, ir nosis nesmaila, tačiau viskas taip vykusiai sudėliota, kad ji buvo ir Dilbaitė, tokia kaip visi Dilbos, bet gražiausia iš visų Dilbų. Štai dėl ko

prie jos taikėsi Pranas Stučka. Priedavo ir pakalbindavo, o ji nuo jo vis atatupsta, atatupsta. Kodėl taip darė, pati nežinojo. Kažkas ją stūmė nuo vaikinų šalin. Juo labiau Pranas stengėsi, tuo toliau ji bėgo. Ir štai rudenį jis lyg pakvaišo, Marytę visai suerzindamas.

Šeštadienį Dilbos ruošė linamušio talką. Nors vidurvasarį tik nedidelis Dilbų laukelis sumėlynavo smulkiais žiedeliais, bet kiekviena mėlyna žvaigždutė virto brandžia galvute, pilna rusvų grūdelių. Išaugo linai, išaugo tankiai, siekė iki pažastų – toks retas aukštumas! Prirovė Dilbų moterys linelių, pririšo didelę gausybę saujų, o vėlyva vasaros saulutė jas gražiai išdžiovino. Reikėjo skubiai numušti galvutes, kad nuo sausros nesproginėtų ir sėklų nebarstytų. Be to, Dilboms trūko litų, o Seirijų žydai turguje jau pradėjo sėmenų teirautis.

Tai gi suruošė linamušio talką, pasikvietė mergaičių ir vaikinų, gal jų visas tuzinas sutūpė ant kluono grendymo, po saulės laidos susibėgęs. Toks ramus ir šiltas vakaras pasitaikė, tokia ryški mėnėsienos pylėsi iš dangaus, kad, rodėsi, net sidabrinės šviesos užgesys girdėjosi. O klone pupšėjo kultuvės, į visas puses tyško sėmenys, skambėjo jaunų juokai, pro atviras duris laukan mėtant jau numuštas saujas. Jos eis durpinen mirkti, mėlynai žydėjusios, vieškelio keliavusius žavėjusios.

Dirbo ir juokaudami žinojo, kad bus laiko padainuoti, nes dabar, kultuvėms dundant, net gražiausius balsus duslūs būsojimai sumaišytų. Rūpėjo gerai linelius numušti, rūpėjo ir pasilinksminėti. Štai saujų krūva jau smuko žemyn, štai darbas jau skubėjo prie galo, nes ir mėnulio skridulys, iš gryo sidabro nulietas, buvo padanę tyliai iki Šilelio viršūnių nuriedėjęs. Tai rodė, kad vakaras linksta naktin.

Tuo laiku iš niekur nieko tarp atvertų kluono durų įsiterpė Stučkos Pranas. Nekviestas, neprašytas. Darbe neprisidėjęs, pabaigtuvėmis džiaugtis atejo? Stovėjo visu ūgiu išsitempęs lyg juodas stulpas, užtemdęs ne tik mėnėsienos šviesą, bet

ir jos šilumą, kutenusią jaunus paširdžius. Pri-slopo juokas, kalbos ir pupšėjimas. Niekas į Praną neprabilo, kol jis pats nešuktelejo:

Daug čia jūsų linus kankina! Net visas kaimas dunda.

– Prisidėk! Bus dar daugiau, dar garsiau dundės, – atsiliepė Bolesius, Dilbų pats jauniausias, tada dar į Balį neperkrikštytas. Iš tikrųjų nieko geresnio nebuvo galima sugalvoti.

– Kultuvės neturiu. Ėjau pro šalį, ne iš namų čia atsidūriau.

– Kokią nors merginą užvaduk, nestovėsi be darbo kaip miestas tvoroje, – kažkas pasišaipė.

– Žinau, kokią užvaduosiu! – šoko vidun, atsiklaupė ant grendymo ir čiupo Marytę už liemens. – Visą gyvenimą ją užvaduosiu!

Marytė suspigo, pašoko ant kojų ir metėsi lauk. Vieni bandė juoktis, kitų veiduose išimetė priešiškas Pranui, o Marytės brolis Bolesius, norėdamas apraminti sąmyšį, tarė:

– Tai užvadavai.

– Bus laiko, – lyg pasiteisino Pranas. – Jei ne ši vakarą, tai kitą, jei ne rytoj, tai poryt. Dar bus laiko, užvaduosiu.

Nuotaika siuro. Pranas, nepasimetęs ir nesukrikęs, atsisėdo Marytės vietoje ir jos kultuve darbavosi su kitais.

– Taip stipriai tvodamas, suskaldysi kultuvę, – prikišo šalia jo sėdįs.

– Kitą padarysiu, – atsikirto Pranas. – Tokiai merginai ir poros kultuvių negaila.

– Gal ji neims. Nugąsdinai, net per duris išbėgo.

Gražiai pakalbinsi ir prijunks.

– Na, na, pamatysime...

Talkininkai aptilo, nebuvo juokų, nebuvo kalbų. Jei kas bandydavo prasizioti, kitiems tai atrodydavo vaikiška, nerimta. Greitai baigėsi ir darbas. Jaunimas sugužėjo trobon, ragavo girą su pyragu, bet Marytė nepasirodė. Todėl visi iškriko be dainos, įvairiai apkalbėdami Stučkos ir Marytės susikirtimą. O mėnulis atrodė linksmas, be rūpestelio, pakibęs kažkur virš dvaro lankų. □